

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Bibliotheca Enchusana: geschiedenis en catalogus van de Librije van Enkhuizen

Wouts, D.E.

Citation

Wouts, D. E. (2023, June 13). *Bibliotheca Enchusana: geschiedenis en catalogus van de Librije van Enkhuizen*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3620121>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3620121>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Bibliotheca Enchusana

Geschiedenis en catalogus van de Librije van Enkhuizen

Afbeelding omslag: Interieur van de Librije te Enkhuizen. Aquarel door Johan Paul Constantinus Grolman, 1865-1900. Haarlem, Noord-Hollands Archief / Collectie van prenten en tekeningen van de Provinciale Atlas Noord-Holland, NL-HlmNHA_359_4553.

Dit onderzoek werd financieel mogelijk gemaakt door: Stichting Dioraphte, Prins Bernhard Cultuurfonds, Stichting Art, Books & Collections, Universitaire Bibliotheken Leiden, Stichting dr. Hendrik Muller's Vaderlandsch Fonds, Jacob van Wagendonk Stichting (Enkhuizen), Stichting "De Trintel" (Enkhuizen), Vereniging Oud Enkhuizen en Stichting Librije Westerkerk Enkhuizen.

Bibliotheca Enchusana

Geschiedenis en catalogus van de Librije van Enkhuizen

PROEFSCHRIFT

ter verkrijging van

de graad van doctor aan de Universiteit Leiden,

op gezag van rector magnificus prof.dr.ir. H. Bijl,

volgens besluit van het college voor promoties

te verdedigen op dinsdag 13 juni 2023

klokke 11:15 uur

door

DAPHNE ELVIRA WOUTS

geboren te Oegstgeest

in 1990

Promotor

Prof. dr. P.G. Hoftijzer

Copromotor

Dr. M. Keblusek

Promotiecommissie

Dr. A. Dlabáčová

Prof. dr. M. van Groesen

Prof. dr. J.S. Pollmann

Prof. dr. J.A.A.M. Biemans (Universiteit van Amsterdam)

Dr. A. der Weduwen (University of St Andrews)

INHOUDSOPGAVE

DANKWOORD	ix
DEEL I: GESCHIEDENIS	
INLEIDING	3
1. HISTORISCHE CONTEXT VAN DE ENKHUIZER LIBRIJE	9
Enkhuizen voor de Alteratie	9
De Reformatie en Alteratie in Enkhuizen	14
Bloei van Enkhuizen	18
Verval van Enkhuizen	25
Het boek in Enkhuizen: bedrijf, lezers en bibliotheken	28
2. DE OORSPRONG EN VROEGSTE GESCHIEDENIS VAN DE ENKHUIZER LIBRIJE	37
De boeken van Gerrit Jacobsz Vesterman	37
Bernardus Paludanus en zijn rol als ‘primus fundator’	43
De tussenstand: Vesterman of Paludanus, kerk- of stadsbibliotheek?	45
Boeken met een katholieke inhoud en herkomst	46
Sporen van lectrijnen	51
Omvang, samenstelling en gebruik van het oudste bezit tot en met 1594	57
3. VAN BESCHEIDEN THEOLOGISCHE COLLECTIE TOT MODERNE STADSBIBLIOTHEEK, 1594-1643	61
Nieuwbouw voor de Librije	61
Het oorspronkelijke bibliotheekinterieur	65
Ontwikkeling van de boekencollectie	72
Herkomst van het nieuwe boekenbezit	76
Enkhuizer bibliotheekbanden	83
Kastopstelling en ruimtegebrek	84
Gebruik en functie van de Librije	87
4. EEN PERIODE VAN NABLOEI EN CONSOLIDATIE, 1643-1693	91
Ontwikkeling van de boekencollectie	92
Meer schenkingen en aankopen onder het beheer van Abraham van Doeslaer	96
Schenkingen en aankopen onder het beheer van Thomas Montanus	99
Van uitbreiding naar consolidatie	104
Eerste aanzet tot een vergelijking	107
Beheer en behoud van de Librije	110
Vermiste boeken	113
Enkhuizer bibliotheekbanden	114

5. DE LOTGEVALLEN VAN DE ENKHUIZER LIBRIJE NA 1693	119
De Librije in de achttiende eeuw	119
De Librije in de negentiende eeuw	122
De Librije in de eerste helft van de twintigste eeuw	131
De Librije in de tweede helft van de twintigste eeuw	140
CONCLUSIE	147
BIJLAGE	155
AFKORTINGEN, BRONNEN EN LITERATUUR	159
ILLUSTRATIEVERANTWOORDING	177
DEEL II: CATALOGUS	
VERANTWOORDING	185
CATALOGUS VAN DE BIBLIOTHECA ENCHUSANA (CBE)	199
Handschriften	199
Gedrukte werken	207
A	209
B	227
C	257
D	277
E	289
F	295
G	303
H	315
I	325
J	329
K	337
L	339
M	349
N	361
O	365
P	369
R	381
S	389
T	401
U	409
V	411
W	419

X	427
Z	429
Pamflettenbundel	431
SUPPLEMENT OP DE CATALOGUS	441
Niet meer in de Librije aanwezige boeken	441
CONCORDANTIES	445
Transcriptie van kastcatalogus 1 (ca. 1637) – CBE	445
Transcriptie van kastcatalogus 2 (ca. 1643) – CBE	451
Concordantie C1693 – C1761 – C1853 – C1908 – CBE	457
Concordantie 1900-signaturen – CBE	467
BIJLAGEN	469
Historische catalogi van de Librije	469
Bibliothecarissen van de Librije, ca. 1596-2006	471
Boekbandstempels die vaker dan één keer voorkomen	473
Bronnen en Literatuur	481
REGISTERS	487
Onderwerpen	487
Auteurs, editeurs en vertalers	489
Drukplaatsen	497
Uitgevers, drukkers en boekverkopers	501
Illustratoren	509
Boekbinders, stempelsnijders, smeden, papiermakers en restauratoren	513
Voormalige eigenaars, schenkers en gebruikers	515
SUMMARY	519
CURRICULUM VITAE	523

DANKWOORD

‘Beste Daphne, Zet je schrap!’ Met deze woorden van Anton van der Lem werd de basis gelegd voor het project dat uiteindelijk tot dit proefschrift heeft geleid. Van Anton, toen als conservator ouder drukken mijn collega bij de Universitaire Bibliotheken Leiden (UBL), hoorde ik voor het eerst over de Librije van Enkhuzen. Hij maakte mij erop attent dat de boeken van de Librije nog niet beschreven waren en zag hier een geschikt promotie-onderwerp in. Anton bracht me in contact met de Stichting Librije Westerkerk Enkhuzen (SLWE) en vervolgens zorgde zijn kordate aanpak ervoor dat de boeken uit de Librije snel naar Leiden konden komen en het project echt van start kon gaan. In de zomer van 2022 heeft hij het proefschrift met grote snelheid en precisie gelezen en becommentarieerd. Voor zijn grote betrokkenheid bij mijn loopbaan en alle goede zorgen met betrekking tot het onderzoek ben ik hem zeer dankbaar.

Grote dank gaat uit naar het huidige en eerdere bestuur van de SLWE. In het bijzonder noem ik Ad Leerintveld, Jaap Hoekstra, Erik Geleijns, Gerard Seegers (en Tineke van der Linden), Patricia de Munnik en Jaap Keppel. Ad dank ik voor zijn betrokkenheid en enthousiasme bij elke stap van het promotietraject. Zijn adviezen, praktische hulp en scherpe commentaar hebben me enorm geholpen en zijn zachtmoedigheid stelde me bovendien altijd op mijn gemak. Jaap Hoekstra heeft me ontelbare keren ontvangen in de Librije, beantwoordde mijn vele vragen en bracht me in contact met zijn grote netwerk van ‘Enkhuzers’. Zijn bezieling voor de Librije maakte het elke keer weer een plezier om naar Enkhuzen af te reizen. Erik dank ik voor zijn nauwgezette commentaar op de catalogus en zijn hulp bij de transporten en het digitaliseren van de boeken, waarmee in december 2022 dankzij de instructie en behulpzaamheid van Sebastiaan van Daalen een begin kon worden gemaakt. De gastvrijheid van Gerard en Tineke zorgden ervoor dat ik grote sprongen kon maken in mijn onderzoek. Mijn verblijf aan het Zuiderspui in 2018 was onvergetelijk. Patricia dank ik voor de vele ritten tussen Enkhuzen en Leiden die zij maakte zodat ik steeds met een nieuwe voorraad boeken aan de slag kon gaan. Jaap Keppel was de drijvende kracht achter de eerste gesprekken tussen de UBL en de SLWE en heeft me in de beginfase van het onderzoek op weg geholpen.

Tijdens het onderzoek stonden de medewerkers van het Westfries Archief in Hoorn steeds voor me klaar. In het bijzonder wil ik hier archivaris Jan de Bruin bedanken. Zonder zijn inzet en enthousiasme was de restauratie van de kastcatalogi van de Librije niet mogelijk geweest. In een later stadium van het onderzoek zette hij de deur in coronatijd voor mij open zodat ik het ongeinventariseerde archief van de Hervormde Gemeente kon bestuderen.

Ik wil ook mijn collega’s van de UBL bedanken, in de eerste plaats mijn leidinggevende Jacob Heeren. Door zijn bereidwilligheid kon ik tot twee keer toe een onafgebroken verlofperiode aan het onderzoek besteden. Met dank aan Matthijs Holwerda en de medewerkers van de leeszaal Bijzondere Collecties werden de boekentransporten tussen Enkhuzen en Leiden keer op keer in goede banen geleid. Ik wil hier ook de conservatoren noemen die op uiteenlopende momenten en manieren hun expertise en advies met me hebben gedeeld. Tot slot gaat veel dank uit naar Karin Scheper en Eliza Jacobi dankzij wier kennis en

kunde de kastcatalogi van de Librije konden worden gerestaureerd. Dankzij deze mijlpaal kreeg het onderzoek een enorme impuls.

Ik heb met veel mensen van gedachten gewisseld over verschillende aspecten van de Librije, specifieke boeken en de structuur van het proefschrift. Een aantal van hen wil ik hier uitlichten: Alex Alsemgeest, Adrie Brinkkemper, Marcus De Schepper, Tom Eerkens, Esther van Gelder, Jos van Heel, Henk-Jan de Jonge (†), Jan Willem Klein, André van Noort, Koen Ottenheim, Henk Porck, Marja Smolenaars, Jörn Soerink, Zanna Van Loon, Ed van der Vlist, Harry de Vries, Herre de Vries, Heide Warncke, Diederick Wildeman en Sylvia van Zanen. Veel dank gaat uit naar hun bijdrage. Een bijzonder woord van dank is er tot slot voor Suus Messchaert-Heering, het historisch geweten van Enkhuizen. Ik hoop dat dit boek haar veel plezier brengt.

Mijn ouders hebben altijd grote interesse getoond in het onderzoek en me in elk stadium met raad en daad bijgestaan. Ook (schoon)familie, vrienden, vriendinnen en (oud-) collega's hebben me de afgelopen jaren op verschillende manieren gesteund. In het bijzonder wil ik mijn vriendin en paranimf Mariska Heijmen noemen. Zij bood niet alleen emotionele support, maar heeft me ook veel praktische adviezen gegeven. Mijn laatste woord van dank gaat uit naar Tom. Hij dacht en las mee, moedigde aan en had eindeloos veel geduld en vertrouwen. Dat hij als paranimf en levenspartner naast mij staat, is een groot geluk.